

Aan de slag met innovatie

Versterking rol HBO in de
kenniscirculatie met het MKB

De HBO-raad is de belangen- en werkgeversvereniging van de Nederlandse hogescholen. Alle door de overheid bekostigde hogescholen zijn lid van de vereniging. De HBO-raad richt zich op het versterken van de maatschappelijke positie van hogescholen en onderhoudt daartoe een breed netwerk met tal van personen en organisaties. Voor de relaties binnen en buiten de vereniging is de HBO-raad het kenniscentrum voor het hoger beroepsonderwijs. Voor hogescholen is de HBO-raad bij uitstek het platform waar zij kunnen samenwerken. Bij de vereniging zijn 45 hogescholen aangesloten, waar in totaal 340.000 studenten staan ingeschreven. In het hbo zijn ruim 32.000 mensen werkzaam.

Postbus 123, 2501 CC Den Haag
Telefoon 070 312 21 21
Fax 070 312 21 00
Internet <http://www.hbo-raad.nl>

VNO-NCW is de grootste centrale ondernemingsorganisatie van Nederland. Zij behartigt de gemeenschappelijke belangen van 180 brancheverenigingen met hun ruim 115.000 aangesloten ondernemingen. De vijf bij VNO-NCW aangesloten regionale werkgeversverenigingen en Jong Management vertegenwoordigen 8.500 persoonlijke leden. VNO-NCW representeert 90 procent van de werkgelegenheid in de marktsector.

Postbus 93002, 2509 AA Den Haag
Telefoon 070 349 03 49
Fax 070 349 03 00
Antwoordnummer VNO-NCW 070 349 03 66
(telefonische vraagbaak voor leden)
Internet <http://www.vno-ncw.nl>

INHOUD

1. Inleiding	5
2. Kenniscirculatie: verwevenheid, verbondenheid en verankering	6
3. Het begrippenkader: innovatie en kenniscirculatie	10
4. Twee pijlers voor kenniscirculatie: opleiden en ontwerp & ontwikkeling	12
5. Een stimuleringskader voor kenniscirculatie	15
5.1. Stimulering van kenniscirculatie via onderwijs	16
5.2. Een stimuleringskader voor kenniscirculatie via ontwerp & ontwikkeling	18
6. Tot slot	24
Aanleiding en samenvatting in kernpunten	25
Samenstelling werkgroep Reneman	27
Bijlage: Eerste schets voor een convenant Kenniscirculatie HBO-bedrijfsleven	28

1. Inleiding

In het rapport "Hogeschool als Kennispoort", gepubliceerd in 1999, hebben HBO-raad en VNO-NCW hun gezamenlijke visie op de functie van hogescholen vastgelegd. Het concept Kennispoort werkt nog steeds door in het beleid. Hogescholen hebben vanuit het concept strategisch beleid ontwikkeld en in 2003 is het lectoraat in het HBO mede onder deze noemer ingevoerd. Recente adviezen van AWT en Onderwijsraad onderschrijven het belang van een goed georganiseerde kenniscirculatie en de bijdrage die hogescholen hieraan kunnen leveren, met name voor het veelal regionaal georganiseerde MKB¹. Erkenning van de bijdrage van hogescholen aan de kenniscirculatie is terug te vinden in het voorgenomen beleid van het ministerie van OCW, zoals vastgelegd in HOOP 2004. Positie en belang van hogescholen voor het innovatiebeleid van het kabinet Balkenende zijn hiermee bepaald.

HBO-raad en VNO-NCW hebben onafhankelijk van elkaar geconcludeerd dat het beleid met betrekking tot kenniscirculatie, en dan vooral de relatie tussen hogeschool en het MKB, aanscherping behoeft. In de door de HBO-raad begin 2004 uitgebrachte "Innovatieagenda hogescholen: maximale participatie en kenniscirculatie", hebben hogescholen de ambitie geformuleerd om kenniscirculatie verder te verankeren in het strategisch beleid van hogescholen. De onlangs door VNO-NCW vastgestelde notitie "Innovatiebevordering MKB" bevestigt, op basis van een nadere analyse van de innovatieproblematiek in het MKB, het belang van een nauwe samenwerking tussen hogescholen en het MKB.

Gezien het belang van innovatie en de consequenties die dat zal moeten hebben voor de samenwerking tussen hogescholen en ondernemingen hebben HBO-raad en VNO-NCW een werkgroep ingesteld onder voorzitterschap van ir. J. Reneman, voorzitter werkgroep Hoger Onderwijs van VNO-NCW, met als taak het bestuur van beide organisaties te adviseren omtrent kaders die de kenniscirculatie tussen hogescholen en ondernemingen kunnen bevorderen. Middels voorliggend advies willen HBO-raad en VNO-NCW de met "Hogeschool als Kennispoort" ingezette lijn continueren door gezamenlijk een aantal kaderstellende maatregelen voor te stellen die als basis kunnen dienen voor een convenant af te sluiten tussen hogescholen, werkgeversorganisaties en de overheid. Het advies is mede bedoeld om de prioriteit voor kenniscirculatie tussen hogescholen en het MKB een structurele vertaling te geven in het overheidsbeleid (zowel van OCW als van EZ).

Het advies richt zich primair op de wijze waarop een hogeschool samen met de regionale stakeholders vorm kan geven aan kenniscirculatie. In paragraaf 2 wordt hiertoe het beleidskader in hoofdlijnen neergezet. In de volgende paragrafen wordt dit kader nader toegelicht en uitgewerkt.

¹ AWT en Onderwijsraad: Hogeschool van Kennis (2001); AWT: Netwerken met Kennis (2003).

2. Kenniscirculatie: verwevenheid, verbondenheid en verankering

Een goed functionerend (regionaal) systeem van kenniscirculatie is zowel van belang voor de vernieuwing van de opleidingen als voor de vitaliteit van de hogeschool als kennispartner voor ondernemingen en instellingen op het gebied van employability-vraagstukken en voor kennis- en innovatievragen. Vooral het MKB kan veel hebben aan een hogeschool die nu nog veelal onbenut innovatiepotentieel in het MKB weet te mobiliseren. Kenniscirculatie dient dan ook een eigenstandig en integraal onderdeel uit te maken van het functioneren van een hogeschool in de regio.

Het advies gaat uit van de visie dat het concept kenniscirculatie zijn vertaling moet krijgen in:

- de taakstelling van een hogeschool: *verwevenheid* tussen onderwijs en andere vormen van dienstverlening;
- de positie van de hogeschool: *verbondenheid* met (regionale) kennisnetwerken waaruit innovaties in het beroep en opleiding voortkomen;
- de maatschappelijke verantwoordelijkheid: *verankering* van de ontwikkelingsgang in strategisch beleid van hogescholen en bedrijven/instellingen.

Verwevenheid

Kenniscirculatie betreft de verwevenheid in de relatie tussen onderwijs en andere vormen van dienstverlening. Kenniscirculatie kan via het onderwijs plaatsvinden, met name via stages en afstudeerprojecten. Daarnaast zijn er eigenstandige vormen van kenniscirculatie, zoals de component Ontwerp & Ontwikkeling binnen het lectoraat, de samenwerking in de regio met Syntens op het gebied van innovatie-ondersteuning van het MKB en de samenwerking met TNO op het gebied van toegepast onderzoek. De verwevenheid van onderwijs en dienstverlening aan bedrijven is een belangrijke toegevoegde waarde die de hogeschool kan bieden. Het innovatiebeleid en het kwalificatiebeleid van ondernemingen kunnen als gevolg daarvan door hogescholen in samenhang worden ondersteund.

Verbondenheid

Kenniscirculatie heeft tot gevolg dat de relaties met afnemers van groot belang worden. Kenniscirculatie bevordert innovaties bij de bedrijven en instellingen waar de hogeschool mee verbonden is. Voorwaarde is dat hogescholen zich hierbij pro-actief opstellen in de verschillende kennisnetwerken.

Verankeren in het strategisch beleid

Een hogeschool die zich wil ontwikkelen tot een herkenbare speler in kennisnetwerken, zal daartoe in het eigen strategisch beleid concrete ambities moeten formuleren. Tegelijkertijd moeten ondernemers gestimuleerd worden het innovatiepotentieel van hogescholen te benutten:

- hogescholen ontwikkelen netwerken met partners die belanghebbend zijn bij en mede verantwoordelijkheid willen dragen voor de ontwikkeling van een innovatieve, creatieve en ondernemende beroepsbevolking;

- hogescholen en bedrijven investeren in de competenties van het eigen personeel om in dit type netwerken tot verschillende vormen van kenniscirculatie te komen;
- studenten, docenten en de professionals vanuit bedrijven en instellingen worden in staat gesteld in concrete samenwerkingsprojecten ervoor te zorgen dat kennis in de kennisnetwerken gaat stromen.

Verankering van de regionale kennisfunctie

De kennisfunctie van hogescholen zal primair regionaal van aard zijn. Hogescholen zullen dan ook juist de verbindingen moeten versterken met het regionale bedrijfsleven, met andere kennisinstellingen in de regio en met de regionale overheid.

- Hogescholen formuleren samen met de regionale ondernemersvertegenwoordiging en de regionale overheid vanuit een analyse van de regio de zwaartepunten ten aanzien van het beleid met betrekking tot kenniscirculatie.
- Hogescholen dienen in de eigen regio met ondernemingen en instellingen afspraken te maken over de wijze waarop de aanhechting aan het regionale innovatiesysteem dient te worden georganiseerd. Waar mogelijk worden ook universiteiten en waar zinvol ook andere voorkomende kennisinstellingen hierbij betrokken.
- Omtrent de concrete activiteiten in de regio sluiten hogescholen en betrokken stakeholders (overheid en werkgeversorganisaties) een prestatiecontract.
- Hogescholen leggen jegens de overheid verantwoording af van de wijze waarop de rol van hogescholen bij de kenniscirculatie naar het MKB wordt versterkt.
- Voor dialoog met en advies van belanghebbenden in de regio neemt de hogeschool het initiatief tot de inrichting van een **Raad van Advies voor Kenniscirculatie** (zie voor toelichting eind punt 5.1).
- Om de bijdrage aan de sociaal, economische en culturele regionale structuren zichtbaar te maken, ontwikkelen hogescholen met de partners in de regio een passende verantwoordingsystematiek .

Een aantal voorbeelden

Het lectoraat Duurzaam Ondernemen van Windesheim heeft samen met een aantal regionale stakeholders het project Duurzaamheid in de Kop (van Overijssel) opgezet. Een inventarisatiebijeenkomst heeft tot een aantal initiatieven geleid, die een brug beogen te slaan tussen MKB-ondernemers en Windesheim als kennispartner. Eén initiatief betreft een samenwerking met de regionale toeristische brancheorganisatie (300 leden) om de terugloop van het toerisme in de Kop van Overijssel te keren onder het motto: duurzaam recreëren in de kop.

De Hogeschool Zuyd organiseert elk jaar de manifestatie 'Kennis in bedrijf'. Een zeer succesvolle regionale onderwijs-bedrijvenmarkt. Afgestudeerden van de afgelopen jaren verzorgen op die dag lezingen en presentaties over hun eigen afstudeeropdrachten, die zij in opdracht van externe relaties hebben uitgevoerd. Daarnaast is er een bedrijvenbeurs. De dag trekt jaarlijks duizenden bezoekers.

De pabo van Hogeschool Leiden werkt samen met een vijftal Professional Development Schools in de regio. PDS zijn grotestadsscholen voor kinderen uit achterstandswijken die het over een andere boeg gooien, lerende scholen die open staan voor nieuwe onderwijsideeën. Docenten van de pabo coachen tegelijkertijd studenten tijdens hun stage als de docenten van de school.

Het adviesburo Nieman levert sinds 1995 docenten voor het bouwfysica-onderwijs van de hogeschool Windesheim. Zij geven dit vak op integrale wijze, ingebed in bouwtechniek, installatietechniek en bouwregelgeving. Voor de post-HBO-opleiding bouwfysica worden de vakken “energieprestatienormering” en “duurzaam bouwen” gedoceerd.

Op verzoek van MKB-Brabant heeft AVANS Hogeschool Breda een opleiding Small Business ingericht om het ondernemerspotentieel van de regio West-Brabant te vergroten. West-Brabant wordt in sterke mate gekenmerkt door de ligging tussen de wereldhavens van Antwerpen en Rotterdam en de ligging aan de Belgische grens. Ondernemers ervaren de grens als een concrete barrière in het zaken doen, vanwege niet alleen de juridische, fiscale en administratieve verschillen, maar ook vanwege de grote culturele verschillen. Samen met het MKB en de Kamer van Koophandel West-Brabant is contact gezocht met drie Antwerpse Hogescholen en de Kamer van Koophandel en Nijverheid van Antwerpen-Waasland. Het project GO!, dat hier de resultante van is, beoogt een ondernemersopleiding te ontwikkelen voor Antwerpen en Breda, waarin transnationaal zakendoen centraal staat. De studenten richten zich op ondernemerschap in de grensregio door een brede bedrijfskundige basis en het werken aan ondernemerscompetenties te combineren met kennis van ondernemerschap aan de andere zijde van de grens. Tevens wordt actief gewerkt aan netwerkvorming door Vlaamse en Nederlandse studenten van elkaar te laten leren door elkaar te ontmoeten en in projecten samen te laten werken. MKB en KMO ondernemers van beide zijden van de grens zijn betrokken bij de inrichting en uitvoering van het onderwijs. In het kader van het project wordt een databank met 400 ondernemers aangelegd voor stage- en afstudeerplaatsen.

De vereniging FME-CWM maakt regionale en sectorale analyses als startpunt voor vorming en versterking van kennisnetwerken tussen bedrijfsleven en onderwijs- en kennisinstellingen, gericht op innovatie. Het analysekader berust op 5 succesfactoren: (1) een door meerdere actoren in de regio gedragen innovatiebeleid; (2) een sterke kennisinfrastructuur die (3) past bij in de regio aanwezige marktketens en toegepaste technologieën, (4) beschikbaarheid van beroepskwalificerend onderwijs en (5) venture capital. Zo zijn bijvoorbeeld voor de regio Twente belangrijke markten: machinebouw/mechatronica; aerospace en defensie; tooling; automotiv; kunststoffentoelevering.

Verankering middels een landelijk ontwikkelingskader; naar een tripartiete convenant kenniscirculatie

Indien kenniscirculatie een integraal onderdeel uit gaat maken van de maatschappelijke opdracht van een hogeschool, dan zal het wettelijk kader zich hierop mogelijkwijs moeten aanpassen. De nieuwe inzichten zullen moeten worden meegenomen in de nieuwe WHW die in HOOP 2004 is aangekondigd. De integratie van kenniscirculatie stoelt op een andere visie op het functioneren van een hogeschool. Hogescholen zullen moeten uitgroeien tot instellingen die als kerntaak hebben om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van beroepen. Eén en ander zal primair gestalte moeten krijgen in de directe interactie tussen hogeschool en werkveld.

De werkgroep is echter van mening dat landelijke verankering meer omvattend dient te zijn dan alleen aanpassing van het wettelijk kader en ook stimulerende elementen zou dienen te omvatten. Landelijke verankering dient te rusten op drie aspecten:

(1) expliciete erkenning van de taak van hogescholen met betrekking kenniscirculatie;

- (2) tot stand brengen van samenhang in beleid en instrumenten om hogescholen voor die taak toe te rusten en als één van de aanbieders te betrekken bij programma's waarin zij een bijdrage aan kenniscirculatie kunnen leveren;
- (3) een commitment van overheid, bedrijfsleven en hogescholen om elk vanuit de eigen verantwoordelijkheid te bevorderen dat de nieuwe taak van hogescholen wordt gerealiseerd.

De werkgroep adviseert dat voor dat doel er een tripartiete convenant wordt afgesloten tussen (in elk geval) overheid², hogescholen en ondernemersorganisaties.

In het convenant worden afspraken vastgelegd omtrent de concrete vormgeving van het beleid en maken partijen afspraken over het stimuleringskader. De afspraken dienen bij te dragen aan een vraaggestuurde ontwikkeling van de kennisfunctie van hogescholen.

Het convenant zou in elk geval afspraken moeten betreffen met betrekking tot de verdere ontwikkeling van het lectoraat en de betrokkenheid van hogescholen bij de vorming van regionale kennisnetwerken. Als bijlage 1 is een schets voor een dergelijk convenant bijgevoegd, gebaseerd op de aanbevelingen in dit rapport. Direct na het uitbrengen van dit rapport zullen VNO-NCW en HBO-raad in gesprek gaan met beoogde partners in een convenant. Mits de kernelementen behouden blijven, zijn overigens ook andersoortige afsprakenkaders denkbaar (raamovereenkomst, deelconvenanten, regie-orgaan kenniscirculatie, e.d.). Een optie is ook om een verbinding te leggen met het Innovatie Platform, waardoor ook verbindingen gelegd kunnen worden met andere impulsen aan het innovatiebeleid.

² Overheid moet daarbij ruimer gezien worden dan OCW, maar betreft ook EZ, LNV en, voor wat betreft vragen in de zorg en welzijn, ook de ministeries van VWS en SZW.

3. Het begrippenkader: innovatie en kenniscirculatie

Innovatie is veel meer dan onderzoek en technologie. Het kan gaan om marktinnovatie, technologische innovatie, organisatorische vernieuwing en sociale vernieuwing. De vernieuwing kan een bedrijf of een samenwerkingsverband van bedrijven betreffen. Innovaties betreffen niet alleen bedrijven, maar ook instellingen die gerekend worden tot de publieke sector (onderwijsinstellingen, ziekenhuizen, belastingdienst, vervoersbedrijven, etc.).

Kenniscirculatie is een tweezijdig proces van bedrijven naar onderwijsinstellingen en omgekeerd. Om te beginnen gaat het om kennis over elkaars werkterrein: wat zijn de vragen en wat is de beschikbare know how van hogescholen. Een goede communicatie is daarvoor een eerste vereiste. Hogescholen vertalen kennis via ontwerp- & ontwikkelopdrachten naar toepassingen ten behoeve van innovaties in bedrijven en instellingen. Omgekeerd genereert innovatie in het bedrijfsleven nieuwe kennis en contexten voor het hoger onderwijs. Kenniscirculatie draagt op die manier ook bij aan duurzame vernieuwing van het onderwijs en aan de professionele ontwikkeling van docenten.

Het onderkennen van het tweezijdig karakter van dit proces betekent het verlaten van de eenzijdige lineaire opvatting, waarbij er alleen kennis stroomt van de hogeschool naar het bedrijfsleven. In deze lineaire opvatting is voor een hogeschool alleen een taak weggelegd als doorgeefluik van de kennis die elders wordt ontwikkeld (universiteiten, onderzoeksinstituten, R&D-laboratoria van de grote ondernemingen). In het lineaire model wordt uitgegaan van de overdracht van kennis zonder wisselwerking tussen de omgeving waar de kennis wordt toegepast en de omgeving waar de kennis wordt ontwikkeld. Deze omschakeling in visie zal zowel van hogescholen als van ondernemingen een verandering in attitude vragen om daadwerkelijk een tweezijdige kenniscirculatie op gang te brengen.

Kenniscirculatie betreft niet alleen de top van de kennisinfrastructuur en de top van het op innovatie gerichte bedrijfsleven. De concretisering van het concept kenniscirculatie is met name van belang voor de subtop van het MKB waar de aantallen veel groter zijn dan in de top en de aard van de kennisvraag veel meer divers. Voor een succesvolle innovatie is veelal innovatie van de hele keten van bedrijven noodzakelijk. Dat is ook precies wat hogescholen kunnen laten zien: innovatie van een brede subtop is nodig voor succesvolle doorwerking van innovatie aan de top, bijvoorbeeld via toeleverings- en uitbestedingsrelaties en via het daadwerkelijk toepassen van innovaties door heel de keten heen. De subtop van ontwikkelingsgericht MKB omvat ongeveer 140.000 MKB-bedrijven, instellingen in de publieke sector niet meegerekend. Daarnaast telt de categorie innovatieve toepassers in totaal nog eens 70.000 MKB-bedrijven. Deze bedrijven zijn nu ook innovatief, maar hun investeringen en resultaten met betrekking tot innovatie lijken internationaal achter te blijven. Hierdoor ontstaat het risico dat bedrijven met hun opdrachten naar het buitenland uitwijken en buitenlandse concurrentie meer zal toetreden tot Nederlandse markten.

Gezien de jaarlijkse instroom vanuit het HBO in kleine en middelgrote organisaties (ongeveer 30.000 afgestudeerden), zijn hogescholen een belangrijke leverancier voor het MKB. Samen met de infrastructuur ten behoeve van de stagecontacten en de regionale spreiding maakt dit dat hogescholen een goed bruikbaar netwerk hebben met het MKB dat nog meer benut zou kunnen worden. Ideaal gezien zou de redeneerlijn zelfs doorgetrokken moeten worden naar de ROC's en het VMBO, maar dat valt buiten de scope van dit advies.

Voor kennisvragen en technologische specialismen is een nationale invalshoek vaak logischer dan een regionale. Veel brancheorganisaties zijn bezig ondernemers te verzamelen rond veelbelovende technologieën. Hogescholen moeten ook op dit soort landelijke ontwikkelingen in kunnen spelen en in staat zijn ook bovenregionale vragen op te lossen. Daarbij moet opgemerkt worden dat kenniscirculatie als het gaat om het samenspel tussen vraag en aanbod zeer zeker een sterke regionale dimensie heeft, maar dat kennisverwerving zich wereldwijd kan uitstrekken, ook als het gaat om hogescholen. Hogescholen functioneren weliswaar in regionale kennisnetwerken, maar voor kennisontwikkeling dienen zij landelijke en ook internationale contacten te hebben. ICT draagt bij aan de toegankelijkheid van kennisbronnen. Kennisinstellingen als universiteiten en hogescholen dienen hun professionele kennisbasis mede te voeden met kennis die in het werkveld, inbegrepen de internationale dimensie, voorhanden is.

4. Twee pijlers voor Kenniscirculatie: opleiden en ontwerp & ontwikkeling

In de publicatie Hogeschool als Kennispoort van VNO-NCW en HBO-raad is vooral ingestoken op kenniscirculatie via nieuwe samenwerkingsvormen en nieuwe vormen van dienstverlening. In het AWT/Onderwijsraad-advies Hogeschool van kennis, 2001, komen kenniscirculatie via opleiden en via ontwerp & ontwikkeling gelijkwaardig aan bod.

Voorbeelden van kenniscirculatie via opleiden:

- stage- en afstudeeropdrachten, gericht op innovatie. Dat kan bilateraal, maar ook met inschakeling van derden voor coaching en aanvullende ondersteuning (bijv. Assistant-See project Shell, triangelpoorten met o.a. ingenieursbureaus)³;
- duale opleidingen waarbinnen aan innovatieve bedrijfsprojecten wordt gewerkt;
- gastdocenten en tijdelijke detacheringen vanuit het bedrijfsleven;
- docentenstages in het bedrijfsleven; andere vormen van scholing en verdere professionele ontwikkeling;
- reële cases als basis voor projectonderwijs binnen de hogeschool;
- contacten met het werkveld benutten voor input bij curriculumvernieuwing;
- lectoraat benutten om innovatieve elementen in het curriculum in te brengen, mede met ondersteuning van externe deskundigen uit het bedrijfsleven die in de kenniskring van het lectoraat actief zijn;
- alumninetwerk gebruiken voor feedback op het curriculum;
- bezoeken van vakbeurzen en beurspresentaties door docenten en studenten;
- aandacht voor ondernemerschap in het onderwijs (bijv. mini-ondernemingen, incubatorprogramma's, (doorgeleiden naar) startersprogramma's);
- facility sharing, ofwel het gezamenlijk benutten van apparatuur en infrastructuur (b.v. simulator voor de maritieme opleidingen; voor onderwijsdoelen ontworpen maar overigens realistische productieunits voor procesindustrie / flexibele productieautomatisering; laboratoriumfaciliteiten);
- scholing van werkenden en EVC⁴ benutten om via de deelnemers een actueel beeld te houden van vragen die spelen in bedrijven.

Voorbeelden van kenniscirculatie via dienstverlening:

- lectoraten voeren op contractbasis ontwerp- en ontwikkelopdrachten uit, de resultaten kunnen vervolgens weer ingebracht worden als cases in het onderwijs;

³ Aandachtspunt hierbij is het naleven van de **stagecode** die **HBO-raad en VNO-NCW** in 1997 zijn overeengekomen en in 2001 is herbevestigd (brief HBO-raad aan alle hogescholen). Kern daarvan is dat voor stage- en afstudeeropdrachten een stagevergoeding met de student wordt overeengekomen, niet met de instelling. Alleen als de stage- of afstudeeropdracht gecombineerd wordt met contractdiensten van de hogeschool anders dan reguliere begeleiding van stage of afstuderen, kan voor de contractdienst van een vergoeding aan de hogeschool sprake zijn, tevoren vast te leggen in een overeenkomst.

⁴ EVC: erkenning van verworven competenties. Dit slaat met name op het erkennen van door ervaring en niet via formeel onderwijs verworven competenties. Door assessment kunnen hogescholen zicht krijgen op de al verworven competenties van werkende scholingsdeelnemers en de te overbruggen afstand naar het door bedrijven gewenste kwalificatieniveau.

- inschakelen van hogescholen door MKB-bedrijven, branches of clusters van bedrijven voor opdrachten in het kader van EZ-regelingen voor innovatie (SKB, SKO, WBSO, IOP, SKE, IS)⁵;
- samenwerking met Syntens als (mede-)uitvoerder van opdrachten voor MKB-bedrijven;
- samenwerking met TNO op het gebied van toegepast onderzoek;
- het ten behoeve van innovatietrajecten aantrekken door MKB-ondernemingen van hoger opgeleiden, stagiairs en afgestudeerden. Dit zou ook door de overheid gestimuleerd kunnen worden, bijvoorbeeld voor de duur van maximaal 1 jaar per innovatietraject.

Verder kunnen hogescholen bijdragen aan het organiseren van het innovatienetwerk in de regio:

- het bij elkaar brengen en vervolgens informeren van ondernemers omtrent nieuwe technologische ontwikkelingen en nieuwe kennis;
- het beschikbaar stellen van kennis middels databanken;
- het beschikbaar stellen van (test)apparatuur en laboratoria voor toegepast onderzoek;
- het opzetten van applicatiecentra en het organiseren van MKB-gebruikersgroepen;
- het stimuleren van (techno-)starters.

In Hogeschool als Kennispoort is al gesteld dat beide onderscheiden routes voor kenniscirculatie in samenhang gezien moeten worden. Anno 2004 is het gerechtvaardigd dit aan te scherpen en te zeggen dat beide routes niet zonder elkaar kunnen:

- competentiegericht opleiden en het ontwikkelen van beroepsidentiteit (Meijers en Geurts), zijn ermee gebaat wanneer het didactisch repertoire een impuls krijgt vanuit de optiek van kenniscirculatie. Stages, afstudeeronderwerpen, cases en projectonderwijs winnen aan relevantie en motiverend karakter wanneer ze op enigerlei wijze een functie hebben bij kenniscirculatie en innovatie in het bedrijfsleven. Projecten en ervaringen die opgedaan zijn in de dienstverlening aan bedrijven kunnen leiden tot vernieuwing in het curriculum en tot inspirerende opdrachten voor project gestuurd onderwijs;
- bij ontwerp- & ontwikkelingsactiviteiten kan veel meer dan nu gebruik worden gemaakt van de bestaande onderwijscontacten. Via een groeimodel in de samenwerking kunnen deels in samenhang met het onderwijs (b.v. als afstudeeropdracht), maar deels ook als eigenstandige opdracht aan een hogeschool ontwerp- en ontwikkelopdrachten vervuld worden.

⁵ SKB: subsidieregeling kennisoverdracht brancheorganisaties MKB

SKO: subsidieregeling kennisoverdracht ondernemers MKB

WBSO: wet bevordering speur- en ontwikkelingswerk

IOP: innovatiegerichte onderzoeksprogramma's

SKE: subsidieregeling kennisexploitatie

IS: innovatiesubsidie samenwerkingsprojecten

De huidige infrastructuur van onderwijscontacten met het werkveld is te zien als een soort bekabeling voor de kenniscirculatie. Het open oog en oor hebben voor mogelijkheden van innovatie-ondersteuning (van kleine procesinnovaties tot meer substantiële innovaties) is bovendien een competentie op zichzelf, die meegenomen zou moeten worden in het onderwijs. Het raakt ook aan ondernemingszin en ondernemerschap.

Kritische succesfactoren zijn:

- een goede basiskwaliteit van het onderwijs: als de basiscompetenties onvoldoende zijn, wordt het ook niets met de kenniscirculatie;
- goede begeleiding door docenten van stages en afstudeerprojecten en benutting van deze contacten als informatiebron voor mogelijke innovatieondersteuning. Maak het onderhouden van contacten met het werkveld tot expliciet onderdeel van de weektaak van docenten;
- stimulering van studenten tot ondernemend leren op de stageplaats; het leren zien van mogelijkheden voor optimalisering en innovatie is een competentie op zichzelf die studenten zich eigen moeten maken;
- het vermogen van docenten die betrokken zijn bij dienstverlening om een doorvertaling te maken naar het onderwijs, via overdracht naar collega's, publicaties, curriculumvernieuwing;
- de omzet in de dienstverlening niet zien als een doel op zichzelf, maar als een functie van goed en relevant beroepsonderwijs;
- het meenemen van Leven Lang Leren en EVC als een belangrijke component in de dienstverlening: innovatie gaat vrijwel altijd gepaard met scholingsbehoeften van bedrijven. De scholingsvragen van werkenden kunnen weer aanleiding zijn voor feedback naar het initieel onderwijs.

Onverlet de al vele goede initiatieven is de commissie van oordeel dat veel hogescholen nog op veel van deze punten wezenlijke verbeteringen kunnen realiseren.

5. Een stimuleringskader voor kenniscirculatie

Uitgaande van de opvatting dat hogescholen bij kenniscirculatie een structurele rol zouden moeten spelen, dat de verbinding met het onderwijs voorop staat (verwevenheid) en dat dit alleen kan als er verschillende personele unies zijn tussen bedrijven en hogescholen op meerdere niveaus (verbondenheid), leidt dit vervolgens tot de vraag hoe de nieuwe rol van hogescholen valt te stimuleren en te organiseren. Stimulering kan plaats vinden intern in het onderwijs middels het hogeschoolbeleid, intern in het bedrijfsleven middels het innovatiebeleid van ondernemers en extern middels randvoorwaarden die de overheid schept. Het kan gaan om stimulering van kenniscirculatie via het onderwijs en via dienstverlening (ontwerp en ontwikkeling).

Over kritische succesfactoren binnen hogescholen is reeds gesproken. Ook van ondernemingen wordt een nieuwe rol gevraagd. De oude rol richting het onderwijs betrof dienstverlening aan onderwijsinstellingen door het aanbieden van stageplaatsen, zodat studenten ook de praktijkgerichte doelstellingen van het curriculum kunnen realiseren. Er komt nu een nieuwe invalshoek bij, namelijk het perspectief wat stages en afstudeerprojecten en dergelijke kunnen bijdragen aan innovaties binnen de onderneming. De praktijkbegeleiders in de bedrijven zullen bij de planning en de begeleiding van stages en afstudeerprojecten voortdurend alert moeten zijn op dit perspectief. Naast deze nieuwe invalshoek bij onderwijscontacten zullen ondernemingen meer in algemene zin meer aandacht moeten geven aan tijdig onderkennen van mogelijkheden voor innovatie en aan samenwerking met kennisaanbieders, waaronder hogescholen, om de mogelijkheden te benutten.

De externe stimulering dient van dien aard te zijn dat integratie van het aspect kenniscirculatie in het hogeschoolbeleid wordt bevorderd en dat met name bij MKB-ondernemingen de innovatiegerichtheid wordt versterkt. Voor de uitwerking van een stimuleringskader beveelt de commissie de volgende uitgangspunten aan:

- maak zoveel mogelijk gebruik van reeds bestaande instrumenten en beleid van zowel EZ als OCW;
- zet primair in op directe contacten tussen hogescholen en bedrijven of branches in regionale netwerken. Waar partijen elkaar nog niet rechtstreeks hebben gevonden kunnen intermediairen een rol vervullen;
- bevorder dat hogescholen in de kenniscirculatie een complementaire rol vervullen aan spelers op het gebied van fundamenteel onderzoek en grote technologische instituten. Hogescholen zouden praktijkgericht de innovatieve subtop in het MKB moeten bedienen middels ontwerp- en ontwikkelactiviteiten;
- maak geen blauwdruk voor hoe een regionaal netwerk eruit moet zien en wie de trekker van het netwerk is. Waar het om gaat is dat partijen in de regio zelf die vorm kiezen, inclusief het eventueel benoemen van een aanspreekpunt/trekker in de regio;
- stimuleer prestatieafspraken binnen de netwerken en verantwoording daarover eveneens binnen de netwerken.

5.1. Stimuleren van kenniscirculatie via onderwijs

De taak van kenniscirculatie zal om te beginnen door de hogescholen opgenomen moeten worden als **perspectief voor het hogeschoolbeleid**. Als afgeleide daarvan zal stagebeleid, bedrijvencontacten, personeelsbeleid, regionale positionering, e.d. consequent doorgelicht moeten worden op de gerichtheid op ondersteuning van kenniscirculatie.

Het gaat ook om **een nieuwe rol van ondernemingen**: bedrijven, in elk geval de top en de subtop, zouden een hoger ambitieniveau aan de stageprestatie kunnen koppelen, gericht op het ondersteunen van de innovatie van het bedrijf. Niet alleen de stagedoelen van de student en de opleiding, maar ook de ondernemingsdoelen inzake innovatie en groei staan dan centraal. Daarbij zouden bedrijven ook meer dan nu het geval is op regionaal en/of brancheniveau tot vormen van samenwerking onderling kunnen komen ten aanzien van innovatievragen, waar dan de hogescholen op in kunnen spelen.

Een belangrijke stimulering kan **via het lectoraat** gerealiseerd worden. Het lectoraat zit bovendien op het snijvlak van het opleiden en de ontwerp- & ontwikkelfunctie.⁶ Bovendien kan de kenniskring rond de lector mede ingevuld worden door het bedrijfsleven. Hier ligt zowel een taak voor de overheid middels randvoorwaarden bij toekenning van middelen als een taak voor de hogescholen om het lectoraat mede in te zetten voor kenniscirculatie.

Een natuurlijke bijdrage via opleiden aan kenniscirculatie zou moeten lopen via de dienstverlening door hogescholen op het gebied van **Leven Lang Leren**. Door het bijscholen van medewerkers van bedrijven en instellingen in de regio, worden hun competenties weer up to date gebracht. Omgekeerd kunnen hogescholen hun aanbod verder ontwikkelen als ze nieuwe vragen krijgen als gevolg van ontwikkelingen in het werkveld. Producten die daaruit voortkomen kunnen weer aanleiding zijn voor vernieuwingen in het initieel onderwijs. Gemeten naar het bescheiden marktaandeel van hogescholen in het wederkerend onderwijs, zijn er op dit gebied nog veel mogelijkheden. Ook voor Leven Lang Leren zijn vormen van samenwerking onderling van ondernemingen, regionaal en/of op brancheniveau, van belang. Branches kunnen bijvoorbeeld de regionale spreiding van ROC's en hogescholen benutten om met een aantal aanbieders in één keer een goed net over Nederland te hebben waar voor de branche ontwikkelde scholing kan worden aangeboden.

Voor wat betreft de verantwoording van kenniscirculatie via opleiding gaat het natuurlijk op de eerste plaats om de tevredenheid van de partner uit het bedrijfsleven. Dat kan zijn de stagebegeleider inzake de resultaten die de stagiaire/afstudeerder of een onderneming of branche ten aanzien van de kwaliteit van de dienstverlening. Hogescholen zouden kunnen afspreken in het jaarverslag op eenduidige wijze te rapporteren over de vorderingen die gemaakt zijn met de ontwikkeling van de kennisfunctie. Middels het opnemen van de vorderingen van de hogeschool op het gebied van kenniscirculatie in het jaarverslag, legt de hogeschool ook naar de overheid verantwoording af.

⁶ Het lectoraat heeft vier doelstellingen: curriculumvernieuwing, professionalisering van docenten, kenniscirculatie en kennisontwikkeling. Het lectoraat kan daarom bij uitstek kenniscirculatie zowel via (innovatie in) het onderwijs laten lopen als via dienstverlening.

Naast de verantwoording naar de klant en middels het jaarverslag naar de overheid, kan ook overwogen worden om kenniscirculatie als criterium voor kwaliteit van beroepsopleiding te hanteren. Om te beginnen kunnen hogescholen dit meenemen in hun interne kwaliteitszorg. Zodra dat een hanteerbare vorm heeft gekregen, zou dat meegenomen kunnen worden, als mogelijk af te spreken extra aandachtspunt voor **accreditatie**. Zoals een onderzoeksomgeving hoort bij een goede wetenschappelijke opleiding, zo hoort het bijdragen aan kenniscirculatie met het MKB (c.q. het werkveld) bij een goed functionerende beroepsopleiding. Het zou om te beginnen een extra element kunnen zijn dat VBI's (kwaliteitsbeoordelende instanties voor het hoger onderwijs) meenemen. De VBI zou dan kunnen kijken naar de wijze waarop kenniscirculatie bij een te accrediteren beroepsopleiding geborgd is, zowel via het onderwijsproces als via dienstverlening waar de opleiding bij betrokken is. Hoewel het in eerste instantie gaat om de borging van kenniscirculatie als een nieuwe functie van hogescholen, is ook verdiept inzicht in de impact van kenniscirculatie gewenst.⁷

Ook inzicht in de mate van responsiviteit van de hogeschool naar de ontwikkelingen en behoeften in de omgeving is een belangrijk aspect.⁸

Een belangrijke mogelijkheid voor stimulering zou kunnen lopen via een door elke hogeschool in te stellen **Raad van Advies voor Kenniscirculatie**. De raad bestaat uit externe deskundigen met een brede kennis van de regio die derhalve over de grenzen van de hogeschool heen kunnen adviseren met betrekking tot strategische keuzes, bijvoorbeeld bij de vorming van lectoraten en de inrichting van de kennisfunctie. In deze raad zouden zowel ambities en indicatoren geformuleerd kunnen worden als resultaten worden gevolgd⁹. De hogeschool neemt het initiatief tot de instelling van deze raad, maar van de context in de regio zal af moeten hangen hoe de samenstelling en werkwijze er precies uit zal zien. Zo hoeft het secretariaat van de Raad niet noodzakelijk door de hogeschool zelf gevoerd te worden. Wel is te overwegen enkele algemene basistaken, zoals hiervoor genoemd, te formuleren die binnen elk statuut zouden moeten voorkomen. De Raad biedt een platform voor de stakeholders in de regio op het gebied van kenniscirculatie. De Raad zelf vervult geen functie in de verticale verantwoording richting overheid op het gebied van de kenniscirculatie, dat is en blijft de verantwoordelijkheid van het College van Bestuur. De Raad is primair een instrument voor de hogeschool voor een goede inbedding van de hogeschool als kennisinstelling in de regio.

⁷ Bijvoorbeeld door middel van klanttevredenheidsonderzoek, geslaagde voorbeelden in het jaarverslag (nieuwe producten, nieuwe logistiek, etc.), impact in termen van omzet en banen.

⁸ Een relatief nieuw instrument in dit kader is het hanteren van de flexibiliteits-scan, ontwikkeld met steun van EZ in samenwerking met een aantal hogescholen, bureau GITP en EUR. Er lopen gesprekken om als onderdeel van dit instrument een responsiviteits-scan te ontwikkelen, die instellingen kunnen hanteren om hun beleid te ondersteunen wat betreft het inspelen op kennisvragen in de regio.

⁹ Indicatoren kunnen bijvoorbeeld zijn: tevredenheidspercentage bij uitgevoerde opdrachten, percentage docenten dat actief betrokken is bij dienstverlening aan bedrijven, gerealiseerde groei in omzet/werkgelegenheid als gevolg van innovatie, percentage kostendekking van een lectoraat middels opdrachten.

5.2. Een stimuleringskader voor kenniscirculatie via ontwerp & ontwikkeling

Dit type activiteiten zal om te beginnen vormgegeven moeten worden vanuit eigen verantwoordelijkheid van de direct betrokken ondernemers en de kennisinstelling. Ondernemer en kennisinstelling moeten daarbij gebruik maken van de eigen netwerken om kennis en middelen beschikbaar te krijgen die kunnen leiden tot gezamenlijke innovatieactiviteiten. Dat laat onverlet dat zowel via ondernemingen als voor hogescholen er stimulansen aan innovatie en kenniscirculatie gegeven kunnen worden, met name vanuit de betrokken departementen EZ en OCW, die daartoe gezamenlijk beleid moeten voeren.

5.2.1. EZ-Stimuleringskader voor ontwerp en ontwikkeling via de ondernemingen

EZ kent meerdere regelingen op het gebied van innovatiestimulering. Aangrijpingspunten zijn dan bedrijven of branches. In diverse van deze regelingen is ook het inschakelen van hogescholen een optie. Waar dat reeds het geval is, kan daar bredere bekendheid aan worden gegeven bij zowel ondernemingen als hogescholen. Bij regelingen op het gebied van innovatie waar dat nog niet het geval is, moet bekeken worden of opname van een hogeschool als partner zou passen in de regeling. Het gaat dan met name om die regelingen die betrekking hebben op het ontwikkelingsgericht en toepassingsgericht MKB (het gaat hierbij niet om fundamenteel onderzoek of lange termijn strategisch onderzoek). Uitgangspunt is marktgerichtheid. Hogescholen moeten beter kunnen inspelen op kennisvragen vanuit de markt. Geconstateerd moet worden dat met name het MKB achterblijft als het gaat om investeren in onderzoek en innovatie. De vraagkant kan versterkt worden via het instrumentarium voor innovatie. Zo dient de Subsidieregeling Kennisoverdracht Brancheorganisaties MKB (SKB) te worden verbreed en verbeterd. Dit dient o.a. de bundeling van latente innovatiebehoefte van MKB-ondernemingen tot koopkrachtige kennisvragen te bevorderen, zodat kennisinstellingen hiermee kunnen worden geconfronteerd. Het onlangs door het Innovatieplatform aangekondigde experiment met MKB-kennisvouchers kan hieraan een bijdrage leveren. Daarnaast is denkbaar dat "innovatieprestatiecontracten" tussen MKB-bedrijven, MKB-netwerken (bijv. branches, regionale kringen, ketens) en de overheid zorgen voor een integrale aanpak en betere inschakeling van de markt.

Voorts lijkt er een "gat" in het instrumentarium te bestaan voor het gezamenlijk uitzetten van contractonderzoek bij kennisinstellingen. Bekeken zou moeten worden in hoeverre het opnemen van hogescholen als mogelijke partner voor het MKB in stimuleringsregelingen voor innovatie en kennisoverdracht, hogescholen kan stimuleren om goed op de vragen van het MKB in te spelen. Opnemen van deze mogelijkheid in de regeling dient ook vertaald te worden naar de voorlichting rondom de regeling.

De werkgroep wil voorts herinneren aan de voormalige KIM-regeling¹⁰. Het betrof een loonkostensubsidie voor afgestudeerden uit het hoger onderwijs die tot maximaal 1 jaar voor een MKB-bedrijf konden werken aan een innovatie-opdracht. Herinvoering van een dergelijke faciliteit zou uitstekend passen in het stimuleren van kenniscirculatie. Er zou ook een link gelegd kunnen worden met de Casimir-regeling, die personele mobiliteit

¹⁰ KIM: Kennisdragers in het MKB.

ondersteunt tussen bedrijfsleven en de kennisinfrastructuur en die ook open te stellen voor stagiairs en afstudeerders van hogescholen.

5.2.2. OCW-stimuleringskader voor ontwerp en ontwikkeling via de hogescholen

Een groot verschil met fundamenteel onderzoek is dat ontwerp&ontwikkeling door hogescholen marktgerichte activiteiten zijn ten dienste van bedrijven en instellingen. In termen van geldstromen: het gaat eerder om derde geldstroom dan een publieke financiering van ontwerp&ontwikkelpojecten. Dit neemt evenwel niet weg dat kenniscirculatie met het MKB voor de hogescholen een nieuw terrein is waar nog veel opgebouwd moet worden. Een OCW-stimuleringskader daarvoor is gewenst. Daarvoor bevelen we drie aangrijpingspunten aan:

- het lectoraat;
- de regionale kennisnetwerken en;
- de competentieontwikkeling van docenten en studenten.

Het gaat daarbij enerzijds om het beter benutten van op hogescholen al aanwezige know how en infrastructuur. Nu nog veelal onbenut potentieel moet ingezet worden en tot ontwikkeling worden gebracht. Anderzijds gaat het ook om competentieontwikkeling bij zowel personeel als studenten.

(1) Versterking van het lectoraat

De vier doelstellingen van het lectoraat: curriculumvernieuwing, professionalisering van docenten, kenniscirculatie en kennisontwikkeling dienen zowel kenniscirculatie via het onderwijs als via dienstverlening. Daarmee bestrijkt het lectoraat de twee pijlers van kenniscirculatie, zoals in deze notitie uiteengezet, namelijk via het onderwijs en via dienstverlening. De commissie ziet daarom het lectoraat als een krachtig hulpmiddel om kenniscirculatie te bevorderen. De commissie Karssen, die het lectoraat aan een eerste evaluatie heeft onderworpen, stelt vast dat in veel gevallen de doelstellingen niet alle goed uit de verf komen en adviseert eventueel te kiezen voor prioriteit in de doelen en een groeipad. Wij hebben daar moeite mee, vanwege de verwevenheid van de al gememoreerde vier doelstellingen van het lectoraat. Zelf lijkt het de commissie opportuun om als overkoepelende doelstelling te beschouwen:

doelstelling lectoraat: het effectief verbinden van kenniscirculatie via onderwijs en kenniscirculatie via dienstverlening.

Afgeleide doelen zijn dan de vier doelstellingen zoals voornoemd. De werkgroep bepleit daarom een verdere uitbouw van het lectoraat in het HBO. Gegeven het rapport Karssen is het wenselijk om zowel de interne doorwerking van de activiteiten van het lectoraat als de externe oriëntatie van het lectoraat, te versterken. Onder de interne doorwerking zou ook begrepen moeten zijn het vertalen naar het initieel onderwijs van opbrengsten van ontwerp- en ontwikkelactiviteiten. De externe oriëntatie van het lectoraat kan onder meer versterkt worden door deelname van externe deskundigen uit het werkveld in de kenniskring.

Lectoraat Arbeidsverhoudingen (Hanzehogeschool Groningen)

Het lectoraat Arbeidsverhoudingen van de Hanzehogeschool Groningen (HG) richt zich op de wisselwerking tussen instituties (regelgeving en de implementatie daarvan) en marktwerking rondom arbeid. Het terrein van de arbeidsverhoudingen wordt bestudeerd vanuit een multidisciplinair kader, en met aandacht voor de wisselwerking tussen verschillende niveaus van organisatie en regelgeving: van onderneming, via regionaal en sectoraal, tot nationaal en internationaal. De missie van het lectoraat is om als kennispoort, op het snijvlak van onderwijs, (toegepast) onderzoek en werkveld, het kennisgebied der arbeidsverhoudingen verder te ontwikkelen en hiermee bij te dragen aan innovatie van zowel de betrokken opleidingen als van de praktijk.

Het lectoraat heeft een kenniskring, waarin zowel docenten als het (regionale) werkveld goed vertegenwoordigd zijn. Docenten van de opleidingen Sociaal-Juridische Dienstverlening, Personeel & Arbeid en Technische Bedrijfskunde nemen deel aan de kenniskring. Belangrijke regionale organisaties, zoals VNO-NCW Noord, FNV Noord, MKB Noord, CWI Noord, de dienst SoZaWE van de gemeente Groningen, de NVP Noord hebben medewerkers ter beschikking gesteld om te participeren in de kenniskring.

Belangrijke specifieke thema's in het werk van het lectoraat zijn op de eerste plaats de overgang naar een activerende verzorgingsstaat, waarin de stimulering van arbeidsparticipatie centraal staat. Op het moment spelen bijvoorbeeld zowel in Nederland als in Duitsland allerhande vragen over de optimale vormgeving van een effectieve en efficiënte regionale reïntegratiemarkt. Rondom dit thema worden verschillende papers, presentaties en workshops in beide landen verzorgd, culminerend in een internationaal congres in 2005. Ten tweede noopt de toenemende kennisintensiteit van de economie tot een andere verhouding tussen werken en leren, tussen onderwijs en arbeid. Deze problematiek wordt bijvoorbeeld in een komend rapport voor de OSA over de stimulering van scholing door sociale partners en overheid verder geanalyseerd. Ten derde impliceren deze eerste twee ontwikkelingen dat er nieuwe combinaties van flexibiliteit en zekerheid rond arbeid ontstaan. Het lectoraat participeert in het door NWO gesubsidieerde, internationaal vergelijkende, onderzoeksprogramma Flexicurity van de Universiteiten van Tilburg en Amsterdam, en verwerkt vragen en bevindingen daaruit in onderwijs en andere activiteiten.

Deze ontwikkelingen kunnen slechts vrucht dragen voor zover zij er toe leiden dat Nederlandse bedrijven en werknemers slimmer gaan werken. Het Platform Arbeidsproductiviteit, een gezamenlijk initiatief van de AWWN, CNV Bedrijvenbond, De Unie en FNV Bondgenoten, promoot dit concept van slimmer werken. De opleidingen die in het lectoraat participeren (en hun zusteropleidingen in het land) zijn verantwoordelijk voor de opleiding van nieuwe generaties P&O- en HRM-functionarissen, die op de bedrijfsvloer, in overleg met werknemersvertegenwoordigers, dat slimmer werken moeten zien te realiseren. Die centrale regels niet slechts toepassen, maar creatief gebruiken als basis voor een bedrijfsspecifieke HRM-strategie. Het lectoraat gaat daarom komend jaar, samen met de regionale afdelingen van de AWWN en de bonden, dat concept van slimmer werken in stage-/afstudeerprojecten implementeren. Voor bedrijven en werknemersvertegenwoordigers op die bedrijfsvloer kunnen dergelijke stages en afstudeerprojecten een goedkope methode vormen om wenselijkheid, haalbaarheid, en alternatieve vormen van slimmer werken op een bepaald thema te verkennen. Studenten krijgen zo uitdagende projecten rond reële, actuele problemen waarmee ze zich straks op de arbeidsmarkt goed kunnen profileren. Over hun schouders meekijkend worden docenten ook meteen met de meest actuele vraagstukken geconfronteerd, terwijl zij omgekeerd met hun expertise de benodigde kwaliteit van het project extra kunnen borgen. Lectoraat en sociale partners kunnen tenslotte zorgen dat de bij de verschillende bedrijven geleerde lessen niet slechts daar worden geleerd, maar dat de verschillende decentraal geleerde lessen ook nog op elkaar worden betrokken, en via seminars en publicaties ook met andere geïnteresseerde bedrijven en werknemers worden gedeeld.

(2) Bevorderen van regionale kennisnetwerken

Niet in strijd met marktgericht opereren zou voorts zijn wanneer OCW steun biedt bij het bouwen van kennisnetwerken met het MKB. Het op 20 april 2004 aangekondigde RAAK-programma (Regionale Aandacht en Actie voor Kenniscirculatie) van OCW kan op die manier worden ingezet. Stimuleringsmaatregelen dienen erop gericht te zijn dat levensvatbare netwerken ontstaan en geen gelegenheidscoalities die gericht zijn op subsidieverkrijging en na afloop van het gesubsidieerde project snel uiteenvallen.

Steun aan netwerken zou daarom niet of zeker niet in de eerste plaats de subsidie van de uitvoering van projecten dienen te betreffen, maar veeleer steun aan de vorming van het netwerk en ondersteuning van analyses in de regio om tot vruchtbare samenwerking te komen. Kansrijke netwerken zijn netwerken die uitbouwen wat al aan sterke kanten in de regio aanwezig is en die vragers met groeipotentieel in contact brengen met sterke aanbieders. Steekwoorden zijn: wegnemen van drempels, versnellen van groei, inzetten op kansrijke speerpunten. Dit pleidooi voor een procesmatige ondersteuning van regionale netwerken laat uiteraard onverlet dat het proces gericht dient te zijn op het trekken van conclusies uit de analyses en het vervolgens in gang zetten van concrete activiteiten volgens prioriteiten die aansluiten bij de regionale karakteristiek. Het moet de strategievorming van kennisinstellingen ondersteunen en het moet leiden tot concrete opbrengsten voor ondernemers. Steun aan projecten zelf binnen het netwerk hoeft niet geheel te worden uitgesloten, maar moet zeker geen regel zijn: als het proces goed verlopen is, moeten vervolgens de concrete activiteiten doorgaans op win-win basis te financieren zijn.

Wie in de regio initiatief neemt en trekker is van een regionaal kennisnetwerk kan zeer verschillen. Een blauwdruk daarvoor is ongewenst. Principe zou in elk geval moeten zijn dat zoveel mogelijk van bestaande structuren gebruik wordt gemaakt. Zo is het aan te bevelen om voor de regio relevante lectoraten en specifieke kenniscentra te benutten als belangrijke bouwstenen in het kennisnetwerk.

Last but not least kan ook het bedrijfsleven zelf zorgen voor stevigheid in het draagvlak voor een kennisnetwerk. Zo kunnen branches geïnteresseerd zijn om met kennisinstellingen in een regio samen te werken. Ook voor grote innovatiegerichte ondernemingen kan het participeren in een regionaal kennisnetwerk interessant zijn, niet zozeer als bron voor de eigen innovatie, maar als middel voor implementatie naar andere delen van de kennisketen en de productieketen.

(3) Bevorderen van competenties op het gebied van Ontwerp en Ontwikkeling bij zowel docenten als studenten

Docenten

Gezien de leeftijdsopbouw zullen hogescholen het komend decennium een groot deel van de professionele staf moeten vervangen. De huidige docentpopulatie is maar voor een beperkt deel in staat inhoud en vorm te geven aan de kennisfunctie van een hogeschool. De onderwijskundige affiniteit is nu nog veelal dominant.

Om daadwerkelijk vorm te gaan geven aan kenniscirculatie zullen hogescholen ervoor moeten zorgen dat de organisaties klaar staan om de vragen vanuit de markt te vertalen in ontwerp- en ontwikkelopdrachten voor studenten en medewerkers. De lector kan hierbij als katalysator fungeren, echter waarschijnlijk onvoldoende om een doorwerking op alle docenten te hebben. Instroombeleid, ouderenbeleid, opleidingsbeleid en het mobiliteitsbeleid, waaronder de publiek/private mobiliteit, moeten op elkaar afgestemd worden en in samenhang ervoor zorgen dat hogescholen beschikken over een staf die in de kennisnetwerken tot de concrete circulatie van kennis weet te komen.

In het interne en externe optreden zijn docenten de primaire kennisambassadeurs van de hogeschool. Om de kennisfunctie van hogescholen tot ontwikkeling te brengen is het nodig om te stimuleren dat docenten hun prioriteit kunnen leggen bij kennisproductie en het organiseren van kennisnetwerken. Hieraan moet vanuit twee kanten gewerkt worden. Hogescholen zullen in de structurele taakstelling van docenten planmatig meer ruimte moeten inbouwen voor het participeren in kennisnetwerken en het uitvoeren van ontwerp- en ontwikkelopdrachten. Hogescholen zullen middels hun personeelsbeleid docenten hierop moeten voorbereiden. Ondernemingen en instellingen zullen vervolgens ook gericht moeten investeren om hogescholen pro-actief te betrekken bij innovatievraagstukken.

Voorbeelden van stimulering en investering zijn:

- de introductie van het zogenaamde professional doctorate, waarbij docenten promoveren op basis van hun ervaringen met ontwerp en ontwikkeling op een bepaald terrein;
- het bevorderen van wederzijdse mobiliteit tussen hogescholen en bedrijfsleven (gastdocenten, participatie in kenniskringen, zij-instroom, docentenstages in het bedrijfsleven).

Studenten

Voor hogescholen zijn studenten en afgestudeerden de primaire link met het werkveld (zowel tijdens stages als na afstuderen) en zijn dus bij uitstek het middel om kennisnetwerken tot ontwikkeling te brengen en te onderhouden. Van studenten zal dan een combinatie gevraagd worden van creativiteit, ondernemerschap en gerichtheid op toepassing om zo innovaties in ondernemingen en instellingen te kunnen ondersteunen. De stagebegeleiders van de hogeschool en de praktijkbegeleiders binnen de bedrijven, moeten bij de voorbereiding van de stagedoelen expliciet de mogelijkheid van bijdragen van studenten aan innovatie onderkennen en waar mogelijk meenemen in de stagedoelen. Voor afgestudeerden ontwikkelen hogescholen een professioneel alumni-beleid.

Voor een aantal studenten zou de ontwikkeling van competenties op het gebied van ontwerp en ontwikkeling nog verder kunnen gaan, waarbij richting ondernemerschap wordt gewerkt.

- Voor ambitieuze en getalenteerde studenten en afgestudeerden moet de mogelijkheid verruimd worden om op basis van vragen uit de markt aan ontwerp en ontwikkeling te doen.
- Voor creatieve en ondernemende studenten en afgestudeerden worden ondernemersfaciliteiten beschikbaar gesteld (incubators).

Implicaties voor bekostiging

De werkgroep is van oordeel dat de geschetste stimuleringsdeels mogelijk zijn met bestaande middelen en deels ook budgettaire impulsen vergen. Voor het lectoraat en voor netwerkvorming zijn reeds eerste maatregelen getroffen. Overwogen zal moeten worden bij de lopende discussie over het bekostigingssysteem voor het hoger onderwijs of de taak van kenniscirculatie, zoals nu ondersteund middels de programmabudgetten voor lectoraat en netwerkvorming, uiteindelijk ook op enigerlei wijze een vertaling zal moeten krijgen in de bekostigingssystematiek van de hogescholen. Nadere uitwerking van een en ander valt evenwel buiten de scope van dit advies.

6. Tot slot

De werkgroep beveelt de besturen van VNO-NCW en de HBO-raad aan om op basis van dit advies gesprekken aan te gaan met de overheid en andere stakeholders om te komen tot een gemeenschappelijke visie en het vastleggen van een commitment, ieder vanuit de eigen verantwoordelijkheid, van hogescholen, bedrijfsleven en overheid aan een gemeenschappelijke werkagenda om kenniscirculatie met het MKB als nieuwe taak voor hogescholen te implementeren.

Aanleiding en samenvatting in kernpunten

In het rapport "Hogeschool als Kennispoort", gepubliceerd in 1999, hebben HBO-raad en VNO-NCW hun gezamenlijke visie op de functie van hogescholen vastgelegd. Het concept Kennispoort werkt nog steeds door in het beleid. Hogescholen hebben vanuit het concept strategisch beleid ontwikkeld en in 2003 is het lectoraat in het HBO mede onder deze noemer ingevoerd. Recente adviezen van AWT en Onderwijsraad onderschrijven het belang van een goed georganiseerde kenniscirculatie en de bijdrage die hogescholen hieraan kunnen leveren, met name voor het veelal regionaal georganiseerde MKB¹¹. Erkenning van de bijdrage van hogescholen aan de kenniscirculatie is terug te vinden in het voorgenomen beleid van het ministerie van OCW, zoals vastgelegd in HOOP 2004. Positie en belang van hogescholen voor het innovatiebeleid van het kabinet Balkenende zijn hiermee bepaald.

HBO-raad en VNO-NCW hebben onafhankelijk van elkaar geconcludeerd dat het beleid met betrekking tot kenniscirculatie, en dan vooral de relatie tussen hogeschool en het MKB, aanscherping behoeft. In de door de HBO-raad begin 2004 uitgebrachte "Innovatieagenda hogescholen: maximale participatie en kenniscirculatie", hebben hogescholen de ambitie geformuleerd om kenniscirculatie verder te verankeren in het strategisch beleid van hogescholen. De onlangs door VNO-NCW vastgestelde notitie "Innovatiebevordering MKB" bevestigt, op basis van een nadere analyse van de innovatieproblematiek in het MKB, het belang van een nauwe samenwerking tussen hogescholen en het MKB.

Gezien het belang van innovatie en de consequenties die dat zal moeten hebben voor de samenwerking tussen hogescholen en ondernemingen hebben HBO-raad en VNO-NCW een werkgroep ingesteld onder voorzitterschap van ir. J. Reneman, voorzitter werkgroep Hoger Onderwijs van VNO-NCW, met als taak het bestuur van beide organisaties te adviseren omtrent kaders die de kenniscirculatie tussen hogescholen en ondernemingen kunnen bevorderen. Middels voorliggend rapport "Aan de slag met innovatie; versterking rol HBO bin de kenniscirculatie met het MKB" willen HBO-raad en VNO-NCW de met "Hogeschool als Kennispoort" ingezette lijn continueren door gezamenlijk een aantal kaderstellende maatregelen voor te stellen die als basis kunnen dienen voor een convenant af te sluiten tussen hogescholen, werkgeversorganisaties en de overheid. Het advies is mede bedoeld om de prioriteit voor kenniscirculatie tussen hogescholen en het MKB een structurele vertaling te geven in het overheidsbeleid (zowel van OCW als van EZ).

Kernpunten:

Het rapport richt zich primair op de wijze waarop een hogeschool samen met de regionale stakeholders vorm kan geven aan kenniscirculatie. Het rapport laat zien dat kenniscirculatie om te beginnen via het onderwijsproces kan lopen. Daarnaast kunnen hogescholen ook allerlei vormen van praktijkgerichte dienstverlening aanbieden. Deze twee functies kunnen elkaar bovendien versterken: de dienstverlening kan impulsen geven

¹¹ AWT en Onderwijsraad: Hogeschool van Kennis (2001); AWT: Netwerken met Kennis (2003).

aan bijstelling van het onderwijs en via up to date opgeleide studenten kan kennis op de werkvloer in het MKB worden toegepast.

Bepleit wordt om beide pijlers voor kenniscirculatie te ontwikkelen. Voor de stimulering van de dienstverlening kan enerzijds langs de bedrijvenlijn worden gewerkt, bijvoorbeeld met initiatieven, zoals de kennisvouchers van EZ; anderzijds langs de onderwijslijn, zoals middels de lectoraten die door OCW bij hogescholen worden gefinancierd. Beide stimuleringskaders worden in het rapport uitgewerkt.

Regionale verankering van de functie van kenniscirculatie kan onder meer gerealiseerd worden door de inrichting per hogeschool van een Raad van Advies voor Kenniscirculatie. Deze raad bestaat uit externe deskundigen met een brede kennis van de regio die kunnen adviseren over strategische keuzes van de hogeschool, bijvoorbeeld bij de vorming van lectoraten en bij de inrichting van de kennisfunctie. Naast regionale verankering, pleit het rapport ook voor landelijke verankering. Dat zou bijvoorbeeld de vorm kunnen krijgen van een tripartiet convenant tussen overheid, hogescholen en ondernemersorganisaties.

Samenstelling werkgroep Reneman

Namens VNO-NCW

Dhr. ir. J. Reneman (**voorzitter**)
Lid Dagelijks Bestuur VNO-NCW
Vice-voorzitter ONRI
President-directeur Ingenieursbureau Oranjewoud BV
Voorzitter Werkgroep Hoger Onderwijs VNO-NCW

Dhr. J.A. Berendse
Directeur Tooltechnic Systems BV

Dhr. drs. A. Kraaijeveld
Lid Dagelijks Bestuur VNO-NCW
Voorzitter Vereniging FME-CWM

Dhr. ing. T.R.C. de Lange
Voorzitter Jong Management
Directeur Kapp Nederland BV

Dhr. drs. A.J.E.G. Renique (secretaris)
Secretaris Onderwijszaken Vereniging VNO-NCW

Dhr. dr. A. ten Wolde (secretaris)
Secretaris Technologiebeleid Vereniging VNO-NCW

Namens HBO-raad

Dhr. H. Dijkstra
Voorzitter College van Bestuur Chr. Hogeschool Windesheim
Lid bestuur HBO-Raad

Dhr. ir. G.L.E.M. Koopman
Voorzitter Raad van Bestuur Avans Hogeschool

Dhr. ir. F. Kuipers
Voorzitter College van Bestuur Noordelijke Hogeschool Leeuwarden

Dhr. drs. R.H. Slotman (secretaris)
Beleidsadviseur HBO-Raad

Dhr. dr. A.A.B. van Bommel (secretaris)
Beleidsadviseur HBO-Raad

Bijlage

<p style="text-align: center;">EERSTE SCHETS VOOR EEN CONVENANT KENNISCIRCULATIE HBO – BEDRIJFSLEVEN</p>

Partijen: HBO-raad, VNO-NCW, MKB-NL, Overheid (in elk geval OCW en EZ), Considerans (kenniseconomie, Lissabon, betere benutting kennisinfrastructuur voor innovatie en groei, achterblijven van MKB bij innovatie)

Begripsbepaling (nader in te vullen):

- a) innovatie
- b) kenniscirculatie
- c) sleutelgebieden

Komen overeen:

1. Hogescholen:

1. Nemen kenniscirculatie op planmatige wijze op in het strategisch beleid van de hogeschool.
2. Zorgen ervoor dat kenniscirculatie zodanig wordt georganiseerd dat de hogeschool ten aanzien van kenniscirculatie voor de omgeving transparant en toegankelijk is.
3. Gebruiken de opbrengsten van kenniscirculatie –zoals verslagen van op innovatie gerichte stage- en afstudeeropdrachten en casusbeschrijvingen van met ondersteuning van de hogeschool met succes uitgevoerde innovaties- structureel voor opleidingsinnovatie.
4. Nemen per hogeschool het initiatief om een Raad van Advies voor de Kenniscirculatie in te stellen met als taken:
 - het bieden van een platform van dialoog tussen hogeschool en stakeholders gericht op ontwikkelen van de kenniscirculatie op een wijze die aansluit bij behoeften in de regio;
 - advisering ten aanzien van de vertaling van landelijke impulsen (zoals lectoraat, regionale kennisnetwerken) naar de regio.Hogescholen nodigen ondernemers uit om zitting te nemen in de Raad voor Advies voor de Kenniscirculatie.
5. Hanteren bij de verdere stimulering van kenniscirculatie een aanpak waarbij selectie van activiteiten plaatsvindt op basis van aantoonbaar draagvlak in de regio en van de kwaliteit van voorstellen.

6. Investeren in de competenties van het eigen personeel om een bijdrage te leveren aan kenniscirculatie en stimuleren de (tijdelijke) uitwisseling van medewerkers met bedrijven.
7. Zorgen bij de verdere ontwikkeling van het lectoraat dat:
 - de doelstelling van het lectoraat aangescherpt wordt tot het effectief verbinden van kenniscirculatie via onderwijs en kenniscirculatie via dienstverlening;
 - bestaande lectoraten de aansluiting zoeken bij de regionale en, in voorkomende gevallen, nationale netwerken van ondernemers en instellingen;
 - bij de ontwikkeling van nieuwe lectoraten regionale en landelijke netwerken van ondernemers en instellingen worden betrokken;
 - lectoren aansluiten bij regionale sleutelgebieden;
 - deskundigen uit bedrijfsleven of uit instellingen worden ingezet als lector of deel kunnen nemen aan een kenniskring.
8. Borgen de kwaliteit van de kenniscirculatie door:
 - kenniscirculatie onderdeel van de interne kwaliteitszorg te maken;
 - de mate waarin de hogeschool responsief inspeelt op de vraag van de omgeving te meten.
9. Maken kenniscirculatie op transparante wijze onderdeel van de bestaande externe verantwoording.

2. Centrale ondernemingorganisaties:

1. Stimuleren dat aangesloten ondernemingen met hogescholen samenwerken op het gebied van kenniscirculatie onder meer door:
 - het realiseren van innovatiegerichte stage- en afstudeeropdrachten ten behoeve van stage en afstuderen;
 - het aanleveren van cases als basis voor projectonderwijs;
 - het realiseren van innovatiegerichte ontwerp- en ontwikkelopdrachten voor het lectoraat;
 - de mogelijkheden van de (tijdelijke) uitwisseling van medewerkers te vergroten;
 - het overeenkomen van scholingsprojecten die hogescholen uitvoeren voor bedrijven ter begeleiding van implementatie van innovaties;
 - het investeren in de competenties van het eigen personeel om zowel kenniscirculatie met onderwijsinstellingen te benutten voor bedrijfsinnovatie als een bijdrage aan kenniscirculatie te leveren vanuit het bedrijf naar de hogescholen;
 - medewerkers met bijzondere expertise te kandideren voor deelname aan kenniskringen of voor het vervullen van een lectorfunctie.
2. Ondersteunen via branche- en regio-organisaties de articulatie van de behoefte van het MKB aan ondersteuning bij innovatie.

3. Stimuleren de samenwerking tussen bedrijven en hogescholen bij het ontwikkelen van competenties van docenten en studenten voor innovatieondersteuning van het MKB.
4. Werken op regionaal niveau samen met branches en regionale verenigingen en met de HBO-raad bij het opbouwen van effectief en innovatiegericht opererende netwerken van hogescholen en bedrijven.
5. Onderzoeken samen met werknemersorganisaties de mogelijkheid om O&O-fondsen in te zetten ten behoeve van activiteiten in het kader van kenniscirculatie.

Landelijke overheid, HBO-raad en landelijke werkgeversorganisaties gezamenlijk:

1. Zorgen gezamenlijk voor regie en monitoring van dit convenant en zonodig aanpassing. Zij verkennen daartoe de rol die het Innovatie Platform zou kunnen vervullen.
2. Zorgen ervoor dat het convenant landelijk op passende wijze wordt uitgedragen.

3. Overheid:

1. Erkent als taken van hogescholen, naast het kwalificeren via initieel onderwijs, ook het vraaggericht bijdragen aan innovatie van het bedrijfsleven (kenniscirculatie) en het ondersteunen van Leven Lang Leren en zal de Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek op dit punt expliciteren.
2. Erkent de regionale betekenis die hogescholen kunnen hebben, zowel middels het tegemoetkomen aan de brede kennisvraag vanuit (in het bijzonder MKB-) ondernemingen als voor vragen die samenhangen met voor de regio economisch relevante sleutelgebieden.
3. Bevordert deze taken door:
 - verdere impulsen te geven aan het lectoraat, rekening houdend met de aanbevelingen van de commissie Karssen en reacties van HBO-raad en bedrijfsleven;
 - de vorming van (regionale) kennisnetwerken tussen hogescholen en bedrijfsleven te ondersteunen;
 - de afstand tussen de kennisvraag vanuit het MKB en het aanbod van kennis elders te verkleinen door de inzet van hogescholen;
 - de verdere ontwikkeling van het stelsel van hoger onderwijs mede te laten bepalen door de aan universiteiten complementaire rol van hogescholen op het gebied van kenniscirculatie;
 - hogescholen te zien als mogelijke (kennis)partners voor bedrijven en het daartoe voor hogescholen openstellen van stimuleringsregelingen van de overheid op het gebied van innovatie;

- de deelname van het MKB in Europese stimuleringsregelingen op het gebied van innovatie te bevorderen mede door de inzet van hogescholen als partners voor MKB-bedrijven;
 - het stimuleren van innovatietrajecten in MKB-bedrijven door ondersteuning van die bedrijven bij het aantrekken van hoger opgeleiden, stagiairs en afstudeerders (Nieuwe inzet van een regeling met kenmerken zoals de vroegere KIM-regeling).
4. Zorgt voor samenhang en consistentie in het beleid op het gebied van kenniscirculatie tussen hogescholen en bedrijfsleven zowel:
 - binnen de rijksoverheid;
 - als tussen de rijksoverheid, de provinciale overheden en de gemeentelijke overheden.
 5. Zorgt ervoor dat hogescholen betrokken worden als kennisinstelling in het toegepast onderzoek dat vanuit de (landelijke, regionale en gemeentelijke) overheid wordt uitgezet.

4. Hogescholen, de regionale ondernemersvertegenwoordigers en de regionale overheid:

1. Formuleren in de context van een Raad van Advies voor de Kenniscirculatie voor de hogescho(o)l(en) in de regio en vanuit een analyse van de regio de zwaartepunten (sleutelgebieden) ten aanzien van het beleid met betrekking tot kenniscirculatie.
2. Behartigen in of samen met de Raden van Advies voor de Kenniscirculatie de afstemming met andere kennisinstellingen en intermediaire organisaties in de regio.